

Foto's boven: Links: Triomfbogen, vermoedelijk die der Caligula, tussen Via di Nola en Via di Merurio.
Rechts: De zuilengang van het forum (oost-zijde).

Foto rechts: Onderdeel van een fries langs de wand, dat na 1900 jaren onder de as prachtig bewaard is gebleven.

prof. dr. ir. H. G. van Beusekom

Een bezoek

aan

POMPEJI EN

In het vroege voorjaar is het nog tamelijk rustig in Pompeji; de grote stroom van toeristen is er nog niet. Maar toch bewegen zich reeds door de straten en over het forum van deze eertijds zo levendige en nijvere stad de bezoekers uit alle werelddelen. Wanneer men dan op het forum gaat staan, een rechthoekig plein van 170 bij 35 meter, dat door zijn vorm en afmetingen doet denken aan de Markt in Delft, dan kan men zich voorstellen, hoe in de eerste jaren van onze jaartelling het volle mensenleven zich hier afspeelde.

Pompeji is eeuwen lang een onafhankelijke stad geweest, vrij van Rome. De bevolking sprak geen Latijn, maar Oskisch. Eerst in de derde eeuw v. Chr. kwam de stad meer onder Romeinse invloed. Toen de weelde in Rome toenam, werd de schoonheid van de Golf van Napels ontdekt. Rijke Romeinen begonnen er hun buitenverblijven te bouwen. Pompeji zelf was een dichtbebouwde, ommuurde stad. De grootste lengte is ongeveer 1½ kilometer, de grootste breedte niet meer dan enkele honderden meters. De hoofdstraat is de strada dell' Abbondanza, de straat des overvloeds. Loodrecht daarop stond de Stabiastraat. Op deze hoofdstraten was een vrijwel geheel rechthoekig stratenstelsel opgebouwd, gelijk dat van een moderne Amerikaanse stad.

De straten zijn smal. Zij zijn bestraat met grote

stad een Basilica had, een beurs, waar de handelszaken werden gedaan, maar waar ook rechtszittingen en grote vergaderingen werden gehouden, en dat deze beurs 55 meter lang en 24 meter breed was, bewijst dat Pompeji een belangrijk handelscentrum moet zijn geweest.

Dat de stad zeer welvarend was, blijkt ook uit de snelle wederopbouw na de aardbeving, die de stad in februari van het jaar 63 trof. De verwoestingen waren zo erg, dat keizer Nero aanvankelijk bezwaren had tegen herbouw. Toch begon men en 16 jaar later was men reeds zover gevorderd, dat de woningen en de meeste openbare gebouwen waren herbouwd.

Deze welvarende stad werd het eerste slachtoffer van de grote uitbarsting van de Vesuvius op 24 augustus van het jaar 79. Het leven ging normaal zijn gang net als op iedere andere dag, toen plotseling de top van de Vesuvius gespleten werd en een regen van vulcanische as op de stad en haar inwoners neerdaalde. De daken van de huizen stortten in en mens en dier werden, voor zover zij zich niet door de vlucht konden redden, onder een meters dikke aslaag bedolven.

Zo stierf Pompeji en verdween het zelfs uit de herinnering. Eerst eeuwen later werd het teruggevonden. In de tijd van Napoleon begon men met

lavablokken, zoals dit ook in de andere woonwijken van Napels het geval is. Naast de rijweg, die diepe karresporen vertoont, liggen trottoirs, die echter zeer smal zijn. Op gezette afstanden liggen in de straten blokken steen op gelijke hoogte met de trottoirs. Deze moesten de burgers van Pompeji dienen om bij regenweer, wanneer het water door de straten gutste, droogvoets over te steken.

Pompeji was bepaald geen luxe stad, de villa's en landgoederen lagen buiten de muren. Binnen de stad trof men wel grote koopmanshuizen en huizen van welgestelden aan, maar in de nauwere straten stonden de huizen der eenvoudigen, dicht opeen, precies zoals men dit thans nog kan zien in de oude Italiaanse stadjes. Pompeji was een handelsstad en een marktcentrum voor de agrarische omgeving. Door acht stadspoorten was de stad aan alle kanten toegankelijk. Alleen reeds het feit dat de

de eerste opgravingen, die geleidelijk zijn voortgezet.

Het bijzondere van Pompeji is, dat men hier door de straten en over de pleinen van een stad wandelt, precies zoals daar negentien eeuwen geleden de bevolking zich naar haar werk of haar ontspanning begaf. De straten en de trottoirs met de overstapstenen liggen er nog precies als in het jaar 79. De gevels van de huizen staan er nog. Men ziet nog de toonbank van de winkelier en de oven van de bakker; bij de opgravingen zijn zelfs potten honing en 81 verkoolde broden gevonden.

Men kan zich precies voorstellen, hoe het leven zich hier heeft afgespeeld.

In Pompeji kunnen wij in het bijzonder zien, hoe men in het begin van onze jaartelling in een Romeinse stad woonde.

HERCULANEUM

De huizen hadden geen ramen aan de straat, alleen een ingang met een voorportaal, de „fauces”. Was het huis voldoende breed en diep, dan werden soms aan beide zijden van het voorportaal ruimten gemaakt, die van de straat toegankelijk waren en geen verbinding hadden met de woning. Deze ruimten werden dan als winkel of ambachtswerkplaats verhuurd.

Door de fauces kwam men in het „atrium”. Stelt

de opening een met planten versierde vijver, die het water opving. Om deze vijver werden beelden en andere kunstvoorwerpen gegroepeerd. Zij heette het „impluvium”.

In het atrium kwamen verschillende vertrekken uit: eetkamers en ontvangkamers, ook de keuken en de dienstvertrekken.

Achter deze ruimten lag het „peristylum”, een binnenhof omgeven door zuilen, die in het midden open was, doch achter de zuilen een rondlopende, overdekte gang had.

In het peristylum, dat in grote huizen het karakter van een tuin had, stonden beelden en bloemen en planten. Op het peristylum kwamen de woon- en slaapvertrekken van het gezin uit. Hier treft men de fraaie wandschilderingen aan, waarvan sommige een techniek vertonen, die nog altijd niet teruggevonden is.

Zo leefde de welgestelde Romein rustig op zijn eigen terrein. Ramen waren er weinig en deze zagen alleen op het atrium en het peristylum uit. Op straat werd het hoofdbeeld gevormd door de winkeltjes, waar allerlei artikelen werden verkocht. Langs de Straat des Overvloeds vond men poeliers en vishandelaren, suikerbakkers en handelaren in parfums. Er waren apothekers, kappers en goudsmeden, weverijen en ververijen. Opschriften en allerlei andere herinneringen zijn nog aanwezig.

Eén van de prachtigste huizen is dat van de gebroeders Vetti, waarvan links twee illustraties en rechts een plattegrond zijn afgebeeld. Dit huis is zo goed mogelijk gerestaureerd en vele kunstschatten zijn nog aanwezig.

Het peristylum met tal van kleine beeldjes schijnt eerst vijf minuten geleden door de bewoners verlaten te zijn. De marmere tafels staan er nog. Alleen de safe met de familiepapieren was leeg. Men vermoedt, dat de bewoners tijdens de ramp afwezig waren.

De gehele inrichting van dit huis, evenals van alle belangrijke Romeinse huizen, getuigt van een streven om de bewoners te beschutten tegen de hitte. De vertrekken zijn gegroepeerd aan het peristylum en ontvangen licht van de overdekte galerij. In het koude jaargetijde werden hier verplaatsbare „brassero's” met houtskoolvuur geplaatst. Deze wijze van verwarming bestaat tegenwoordig in Zuid-Italië nog, zelfs in hotels, zij het dan dat nu als brandstof butagas wordt gebruikt. In het huis-Vetti vindt men direct links van de ingang de oecus (5), een eetkamer met prachtige wandschilderingen. Daarnaast is een smalle trap (6), die blijkbaar naar de slavenverblijven op de verdieping leidde. Veel zorg werd aan deze verblijven niet besteed. Alle aandacht werd gevraagd voor de woon- en slaapvertrekken van het gezin, die op de begane grond lagen. Onder de trap bevindt zich de W.C., compleet met afvoer als in een moderne woning. De winkel (9) komt in een zijstraat uit.

Rechts van het peristylum vindt men de voornaamste vertrekken van het huis. Dit blijkt uit het feit, dat de beide beeldjes, die aan deze zijde van het peristylum staan, niet zoals de overige van marmer zijn, doch van brons met zilveren ogen.

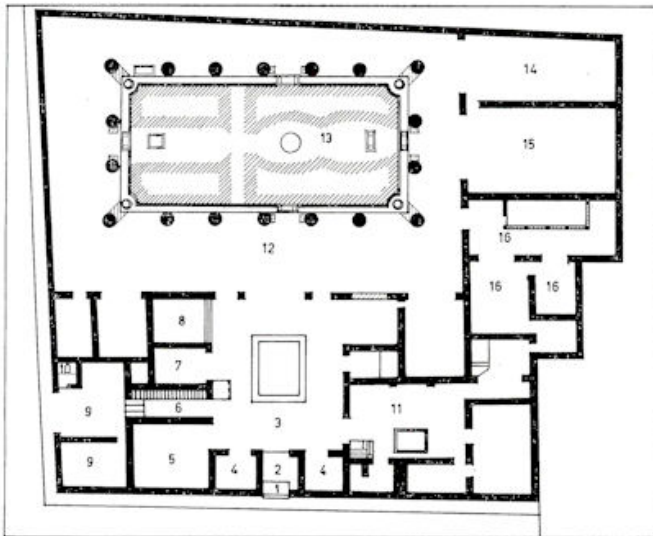
Foto boven: Huis der Vetti. Peristylum.

Foto onder: Huis der Vetti. Peristylum gezien in de richting van de bronzen beeldjes.

men zich voor, dat de alleroudste woningen hebben bestaan uit een rechthoekige ruimte met een gat in het dak om de rook van het haardvuur door te laten, dan vinden wij in het Romeinse atrium een herinnering aan deze oervorm.

Het atrium heeft een opening in het dak om licht toe te laten. Aangezien door een dergelijke opening ook het hemelwater binnenkomt, maakte men onder

HERCULANEUM

PLATEGROND VAN HET HUIS DER VETTI TE POMPEJI

1 = VESTIBULE	9 = WINKEL
2 = FAUCES	10 = TOILET
3 = ATRIUM	11 = KLEIN ATRIUM MET KEUKEN
4 = BEDIENDEN	12 = PERISTYLIUM
5 = DECUS	13 = TUIN
6 = TRAP	14 = EETZAAL
7 = KAMER	15 = GROTERE ZAAL
8 = ALAE	16 = KLEIN PERISTYLIUM MET SLAAPKAMERS

De grootste van deze beide kamers (15) diende waarschijnlijk voor diners en feesten. In deze kamer bevinden zich de bekende wandschilderingen van de Cupido's, die in alle mogelijke functies zijn afbeeld: als boogschutter, dokter, apotheker, kooplieden en wagenrenners. En dit alles is geschilderd met een ongelofelijke fijnheid, die nu nog de bewondering van de bezoekers opwekt.

De klassieke literatuur bevat tal van beschrijvingen van de overdadige Romeinse feestmaaltijden. Wij kunnen ons gemakkelijk voorstellen, dat zij in deze kamer gehouden zijn.

Naast deze feestzaal vindt men nog een klein peristylum (16), waaraan de slaapkamers van de familie gelegen zijn.

Van de gebroeders Vetti weten wij alleen, dat zij welgestelde kooplieden waren. Hun familiezegel is in Rome bewaard gebleven en dit is op verschillende voorwerpen in dit huis aangetroffen. Daardoor kon het worden geïdentificeerd. Andere huizen, zoals het huis van de Faun, het huis van de gouden Cupido's en het huis van de Tragische Dichter zijn genoemd naar voorwerpen of afbeeldingen, die in deze huizen werden aangetroffen.

De opgravingen in Pompeji worden nog steeds voortgezet. Er is nog altijd een deel van de oude stad onder de as bedolven.

Maar het gedeelte, dat aan het licht is gebracht, waarin wij in de twintig eeuwen oude straten kunnen wandelen en de huizen binnentreden, is voldoende om ons een onvergetelijke indruk mee te geven van het leven in de eerste eeuw van onze jaartelling.

Gewoonlijk worden de namen Pompeji en Herculaneum als één begrip beschouwd. Uit de geschiedenis weten wij, dat op 24 augustus van het jaar 79 een geweldige uitbarsting van de Vesuvius plaats had, waarbij de gehele omgeving, met name de steden Pompeji en Herculaneum en ook de kleinere stad Stabiae onder as en modder werden bedolven. Achttien eeuwen hebben zij daaronder gerust, totdat zij min of meer toevallig weer werden ontdekt. Sindsdien wordt door stelselmatige opgravingen zoveel mogelijk van deze oude steden weer aan het licht gebracht. Deze opgravingen duren nog steeds voort.

Intussen zijn Pompeji en Herculaneum geen twee namen voor hetzelfde begrip. Zij vormen ook geen tweelingstad, doch liggen tientallen kilometers van elkaar, aan verschillende kanten van de Vesuvius. Beide echter aan de wonderschone Golf van Napels. Herculaneum was zonder twijfel een oude Griekse nederzetting, evenals trouwens Napels (Neapolis, nieuwe stad). In 314 voor Chr. wordt de stad reeds genoemd als Heracleion. Later is de naam verlatijnd tot Herculaneum; tegenwoordig heet de ruïne op zijn Italiaans Ercolano.

Dit laatste moet vermeld worden, omdat men gevaar loopt, de stad niet te kunnen vinden. Pompeji heeft zijn oude naam behouden en vlak naast Pompeji — scavi, de opgegraven stad, ligt een geheel nieuwe stad van dezelfde naam.

Herculaneum echter ligt onder een laag vulkanische modder, die is opgedroogd en hard geworden en 12 tot 20 meter dik is. Op deze laag zijn nieuwe steden gebouwd, Resina en Portici, en zodoende ligt thans een deel van het oude Herculaneum onder bestaande stadswijken, hetgeen de ontgraving ernstig bemoeilijkt.

De Golf van Napels vormt één van de mooiste kustgebieden van de westkust van Italië en deze schoonheid is in de bloeitijd van Rome voor de welgestelde Romeinen aanleiding geweest om er hun lustverblijven te bouwen en landgoederen te stichten overal, waar de kust daarvoor plaats bood. Zo waren Pompeji en Herculaneum en de overige steden aan de Golf van Napels omgeven door de verblijven van rijke Romeinen. Deze aanleg bereikte zijn hoogtepunt in de Villa Iovis van keizer Tiberius op het eiland Capri.

Herculaneum zelf was maar een kleine stad. De stad binnen de muren mat waarschijnlijk niet meer dan 370 bij 320 meter. De totale bevolking lag volgens deskundigen tussen 4000 en 5000. Stelt men derhalve het oppervlak van de stad op 12 hectare, dan komt men op een bewoningsdichtheid van ongeveer 400 personen per hectare, hetgeen heel wat meer is dan wat wij tegenwoordig voor een stad van bescheiden grootte toelaatbaar achten. Men moet echter niet vergeten, dat een belangrijk deel van de bevolking uit slaven bestond, aan wier huisvesting niet zulke hoge eisen werden gesteld. Herculaneum was dus een kleine stad met een nijvere bevolking, die leefde op een soortgelijke wijze als thans nog in kleine Italiaanse stadjes wordt geleefd. Smalle straten, geplaveid met grote blokken lava, smalle trottoirs, die voor een deel

Winkeluitstallingen namen voor een groot deel de trottoirs in beslag in Herculaneum.

gehad. Daardoor is het houtwerk van de huizen intact gebleven. De nagenoeg ondoordringbare laag aarde heeft dit hout tegen bederf bewaard. En zo levert de bodem van deze stad thans de merkwaardigste voorbeelden van de bouw- en meubileringskunst in het Italië van het begin onze jaartelling. De eerste opgravingen hebben min of meer toevallig plaats gehad. Bij het graven van een put in 1709 stuitte men op een muur van het theater van Herculaneum. Men dolf verschillende beelden en andere kostbare kunstwerken op en deze werden over de musea van geheel

in beslag werden genomen door winkeluitstallingen en door personen, die vóór hun deur hun ambacht uitoefenden.

Het forum met de daaraan staande openbare gebouwen is nog niet opgegraven. Wij weten dus nog niets omtrent de tempels, de overheidsgebouwen, die daar zonder twijfel hebben gestaan. Wel kennen wij de basilica, het beurs- en gerechtsgebouw, het theater en de thermen, de Romeinse badhuizen. En wat wij vooral kennen zijn de woonhuizen, de grotere en kleinere woningen, waarin het leven van alle dag zich afspeelde.

Werd bij de grote uitbarsting van de Vesuvius Pompeji bedolven onder de vulkanische as, naar de zijde van Herculaneum stortte de vulkaan een modderstroom uit, enorme hoeveelheden water, gemengd met as en zand, die langs de helling naar beneden kwamen en alles overweldigden. De huizen liepen vol en kwamen tenslotte geheel onder de modder te staan. Beelden en andere voorwerpen werden langs de straten weggespoeld. In de loop der eeuwen droogde dit alles op en onderscheidde Herculaneum zich niet meer van andere gebieden, waar nooit huizen hadden gestaan.

Het leven hernam zijn gang. De ploeg werd getrokken over wat eens Herculaneum was. En andere steden bouwden hun nieuwe wijken er over heen.

Een belangrijk gevolg van deze gang van zaken is dat in Herculaneum geen brand heeft plaats

Europa verspreid. Deze stukken zijn voor Herculaneum verloren gegaan.

Later heeft men in verschillende perioden stelselmatig gegraven en heeft men zorg gedragen, dat de gevonden voorwerpen ter plaatse bleven. Immers alleen zo kan men een beeld krijgen van de werkelijke levensgewoonten van het geslacht, dat aan het begin van onze jaartelling deze stad bewoonde. Sedert 1927 wordt nu regelmatig gewerkt om zo mogelijk de gehele stad weer toegankelijk te maken. Zo loopt men thans door de straten van de verlaten stad. Men kan de huizen binnengaan en zich indenken, hoe men daar eenmaal heeft gewoond en gewerkt.

Herculaneum was geen handelsstad van formaat als Pompeji. Men vond er vooral ambachtlieden: mozaïekwerkers, marmarwerkers, houtsnijders en meubelmakers. Zowel de werkplaatsen van deze vaklieden zijn teruggevonden als de producten van hun arbeid in de vorm van kunstig ingelegde

Herculaneum was eigenlijk een Griekse nederzetting. Het huis van Poseidon en Amphidrides bevestigt dat.

